İnönü Üniversitesi
İlahiyat Fakültesi Kelam Anabilim Dalının düzenlemiş olduğu
XVII. Kelam Anabilim Dalları Koordinasyon Toplantısı
&
Gnostik Akımlar ve Okültizm Sempozyumu

Sempozyum Onursal Başkanı
Prof. Dr. Cemil ÇELİK

Sempozyum Başkanı
Prof. Dr. Saffet SANCAKLI

Editörler
Doç. Dr. Hulusi ARSLAN
Yrd. Doç. Dr. Mustafa BOZKURT

Sempozyum Düzenleme Kurulu
Prof. Dr. Saffet SANCAKLI
Doç. Dr. Hulusi ARSLAN
Doç. Dr. A.Faruk SİNANOĞLU
Doç. Dr. Abdullah ÇOLAK
Doç. Dr. Mehmet KUBAT
Yrd. Doç. Dr. Mustafa BOZKURT
Yrd. Doç. Dr. İbrahim KAPLAN
Yrd. Doç. Dr. Ramazan YILDIRIM
Öğr. Gör. Mustafa BULUT
Arş.Grv. İrem CEYHAN

Bilim Kurulu
Prof. Dr. M. Saim YEPREM
Prof. Dr. İlyas ÇELEBİ
Prof. Dr. Ş. Ali DÜZGÜN
Prof. Dr. İlhami GÜLER
Prof. Dr. Cafer KARADAŞ
Prof. Dr. Temel YEŞİLYURT
Prof. Dr. Hüseyin AYDIN
Doç. Dr. Hulusi ARSLAN
Doç. Dr. Mehmet KUBAT
Yrd. Doç. Dr. Mustafa BOZKURT
Yrd. Doç. Dr. İbrahim KAPLAN

Cd den Metne Aktarma ve Son Okuma
Arş. Grv. İrem CEYHAN

Dizgi -Mizanpaj
Yrd. Doç. Dr. Mustafa BOZKURT

Kapak-Tasarım
Lütfü Karaağaç

Kasım 2012
ISBN:978-975-8573-11-0
Baskı: İnönü Üniversitesi Matbaası

İ.Ü. İlahiyat Fakültesi Kelam Anabilim Dalının düzenlemiş olduğu bu sempozyumun bildirilerinin, müzakerelerinin ve sempozyum esnasında yapılan genel müzakereler kapsamında ileri sürülen görüşlerin sorumluluğu tebliğ ve müzakerecilere aittir. Sempozyum kitapçığında yayınlanan görüşler İnönü Üniversitesi'ni ve İ.Ü. İlahiyat Fakültesi'ni temsil etmez. Tebliğ ve müzakereler, kaynak gösterilmek şartıyla sadece iktibas ve atıf şeklinde kullanılabilir.

2012- MALATYA

Gnostik Akımlar ve Okültizm Sempozyumu
25-27 Mayıs 2012- Malatya

Sihir ve Din İlişkisi

-Dinsel Nasslar Açısından Bir Çözümleme Girişimi-

Yrd. Doç. Dr. Hüseyin DOĞAN*

ÖZET *(Sihir ve Din İlişkisi –Dinsel Nasslar Açısından Bir Çözümleme Girişimi-)*

"Maji" ya da dinsel nasslardaki ifadesiyle "sihir", ilk dönemlerden itibaren insanlık âlemini fazlasıyla meşgul eden temel olguların başında gelmektedir. Çağlar boyunca "sihir"in bir hakîkat olup-olmadığı yönündeki tartışmalar, dinsel ritüel ya da uygulamalarla aynı paralelde seyretmiştir. Günümüzde de "sihir" kavramı, din, inanç ya da daha genelde itikat bağlamlarıyla iç içe girmiş, oldukça karışık ve çelişik bir kategoride kullanılmaktadır. Zira, dikkatlice irdelenecek olursa "sihrin", inanç, dinsel pratikler, dua, istek ve yakarış bakımından da dinsel inanç ve yaklaşım biçimlerine benzediği çok net olarak görülecektir. Bu durum, bizleri, "sihir" ile "din" ilişkisi tartışmalarına ya da söz konusu uygulamaların ve farklılıkların meşruluğu zeminine sevk etmektedir. Diğer bir söylemle, "sihir" ile "din" arasındaki temel ayrılığın, nasslara dayalı yeni bilimsel bulgular ve bilgiler kullanılarak asıl inanç ilkelerimizi ve delillerimizi (argümanlar) sağlama alacak bir biçimde yeniden ortaya konması; hatta bunun, dinin önderi ve birinci derecede açıklayıcısı konumundaki peygamber algısıyla takviye edilmesi, "sihir" ve uygulamaları karşısında dinin var olan duruş ve imajına kuvvetlendirici bir etki yapacaktır.

İşte bu nedenle, hem "sihir" ile "din" olguları arasındaki farklılığın temel dayanaklarını veya gerekçelerini sunabilme hem de başlı başına gizemli ve esrarengiz bir konu olan "sihri", dinsel nasslar bağlamında yeniden ele alma ve irdeleme lüzumu vardır.

* Muş Alparslan Üniversitesi İlâhiyat Fak. Öğretim Üyesi.

***Anahtar Kavramlar*:** Allah, Kur'ân, Peygamber, Din, Sihir, İnanç, Melek ve Kâhin.

ABSTRACT *(Magic and Religion Relationship -Analysis initiative nasses religious perspective-)*

"Magic" or religious nasses put it "magic", since the first days are too busy realm of humanity is one of the main cases. Throughout the ages, "magic" or whether a truth in that debate, religious ritual or practicecruised the same parallel. Today, the "magic" concept, religion, faith belief or more generally nested contexts are used in a category is quite complicated and contradictory. In fact, if examined carefully "magic", beliefs religious practices, prayer, prayer requests and very clear in terms of similarity will be seen as forms of religious belief and approach. This is us, "magic" and "religion" debate on the relationship and differences or the legitimacy of these practices are referred to the floor. In order words, "magic" and "religion" based on the separation between nasses faith-based principles and the actual use of new scientific findings and the reasoning (arguments) in a way that re-provision must be detected and even its religion prophetand leader position in the first degree descriptor reinforcing a perception of "magic" of religion that exists in the face and posture and image intensifier applications will make an impact.

For this reason, the "magic" and "religion" to present facts as well as the reasons for the difference between the main pillars or a subject in itself mysterious and enigmatic the "magic" there are religious nasses the need for context and analysis to reevaluate.

***Key Words*:** God, Qur'an, Prophet, Religion, Magic, Faith, Angel and Oracle.

I. Sihir Kavramına Genel Bir Bakış

Arapça'daki "s-h-r" (سحر) fiilinden türemiş olan "sihir" kelimesi, "döndürmek, çevirmek, geri yüklemek, aldatmak, kandırmak, hile yapmak ve havale etmek" gibi değişik anlamlara gelmektedir.[1] Ayrıca, sihir kelimesinin "kabarmak, yükselmek, ölçüyü aşmak, kopmak ve terk etmek" gibi anlamları da mevcuttur.[2] Buna göre sihir yapan kişi (sâhir), elinde bulundurmuş olduğu birtakım araç ve gereçlerle ya da teknik bazı malzemelerle, hile ve kandırmayla gerçekte olan şeyi başka bir hale ve duruma çevirmektedir.[3] Sözgelimi, hile ve gösteri ile demir ya da bakırı gümüş veya altın ile kaplayarak gerçekmiş gibi sunma ve insanları kandırma örneğinde olduğu gibi.[4] et-Taberî (öl.310/922) "sihir" kelimesini, "herhangi bir şeyin, bir kimsenin gözüne ve o şeyin hakîkatine zıt/karşıt bir biçimde görünmesi" biçiminde tarif ederken[5]; er-Râzî (öl.606/1210), "sebebi ve illeti gizli kalan, hakîkatinin dışında görünen tüm işler" olarak tavsif etmektedir.[6] et-Tabatabâ'î (öl.1981) de "sihri", "gerçekliği olmayan şeyleri ortaya koyup göstererek insanların duyularını etkileme sanatı" biçiminde tanımlamıştır.[7] Öte yandan el-Cürcânî'ye (öl.816/1413) göre "sihir", lügat olarak "her ne olursa olsun, sebebi gizli ve saklı olan ince (latîf) şey" anlamına da gelmektedir.[8]

---

1 Ebu'l-Hüseyin 'Ahmed İbn Fâris, *Mu'cemu Mekâyîsi'l-Luga*, nşr.: 'Abdüsselâm Muhammed Hârun, Beyrut, 1991, c. IV, s. 41; Ebu'l-Fazl Cemâlüddîn İbn Manzûr, *Lisânu'l-'Arab*, Dâru Lisâni'l-'Arab, Beyrut, trz, c. III, s. 223; Ebû Mansûr Muhammed el-Ezherî, *Tehzîbu'l-Luga*, nşr.: İbrahîm el-Ebyârî, Dâru'l-Kâtibi'l-'Arabî, Kahire, 1967, c. XIII, s. 456-457; Ebû Nasr İsmâ'îl Hammâd el-Cevherî, *es-Sıhâh Tâcu'l-Luga ve Sıhahu'l-'Arabiyye*, nşr.: 'Ahmed 'Abdulgafûr el-'Attâr, Mısır, 1956, c. IV, s. 1955-1956; Kâtip Çelebi, *Keşfu'z-Zünûn*, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul, 1360/1941, c. I, s. 334; Ebu'l-Ferec Muhammed b Ya'kûb İbnü'n-Nedîm, *el-Fihrist*, Dâru'l-Ma'rife, Beyrut, 1398/1978, s. 238-239.

2 Muhammed b. Ya'kûb el-Firûzâbâdî, *el-Kâmûsu'l-Muhît*, Müessetü'r-Risâle, Beyrut, 1995, s. 365.

3 İbn Fâris, *Mu'cemu Mekâyîsi'l-Luga*, c. IV, s. 41; İbn Manzûr, *Lisânu'l-'Arab*, c. III, s. 223.

4 Ebû 'Abdillâh Muhammed b. 'Ahmed el-Kurtubî, *el-Câmi' Li- Ahkâmi'l-Kur'ân*, Mısır, 1372/1952, c. I/II, s. 42 vd.

5 Ebû Ca'fer Muhammed b. Cerîr et-Taberî, *Câmi'u'l-Beyân 'an Te'vîli'l-Kur'ân*, nşr.: Dâru'l-Fikr, Beyrut, 1983, c. I, s. 648.

6 Fahruddîn b. 'Ömer er-Râzî, *Mefâtîhu'l-Gayb (et-Tefsîru'l-Kebîr)*, Dâru'l-Kütübi'l-'İlmiyye, Beyrut, 1990, c. I, s. 619.

7 es-Seyyid Muhammed Hüseyin et-Tabatabâ'î, **el-Mîzân fî Tefsîri'l-Kur'ân**, Dâru'l-Kütübi'l-İslâmiye, Tahran, trz., c. VIII, s. 226.

8 es-Seyyîd eş-Şerîf 'Ali b. Muhammed el-Cürcânî, *et-Ta'rifât*, Dâru'l-Kütübi'l-'İlmiyye, Beyrut, 1416/1995, s. 432-433; Mütercim Âsım Efendi, *Kâmûs Tercemesi*, (Sihr Mad.), İstanbul, 1268, s. 365.

"Sihir" kelimesi bir terim olarak ise, insana yönelik tabiatüstü ya da doğaüstü gizli güçlerin yardımı ve aracılığıyla belli bir maksadı gerçekleştirmek ve belli bir gayeye ulaşmak için uygulanan ve etkili olduğu kabul edilen eylem[9]; bir şeyin veya olayın gerçek hüviyetinden uzak olarak başka bir halinin gösterilmesi biçiminde ifade edilmektedir.[10] Nitekim, fecir vaktinin başlangıcına da ufuk çizgisinin inceliğinden dolayı "seher" denilmiştir.[11] "Sihir" kelimesinin eş anlamlısı gibi kullanılan "büyü" kavramı ise, genel olarak sırlı, gizil ve örtük yöntemler kullanmak suretiyle insan üstü hatta, doğaüstü varlık ve güçlerden beslendiğini ya da onlardan destek aldığını ileri süren kimselerin benimsemiş olduğu teknik bazı uygulamaları veya düşünceleri kapsamaktadır.[12] Yani, insanları ve diğer canlıları etkisi altına alan, onları etkileyen ve yönlendiren her şey "büyü" kavramı çerçevesinde ifade edilmektedir. Buna göre, insanı etkisi altına alan "kehânet", "göz boyama", "falcılık", "cincilik" ve "illüzyon" gibi kimi unsurlar da, yine "büyü" kategorisinde değerlendirilmektedir.[13] Aynı şekilde, "büyü" anlamına gelen Fransızca ve Almanca "magie" kelimesi ile İngilizce "magi" ve "magic" kelimeleri, asıl olarak Yunanca "magos"tan gelmektedir.[14] Yukarıda belirtildiği üzere Türkçe'de "büyü" kelimesi kullanıldığı gibi, öte yandan bu kelimenin aynı anlamını karşılamak üzere orijinal "sihir" kelimesi de kullanılmaktadır. Genel anlam ve mâhiyeti itibariyle "sihir" kelimesinin, "büyü" ve "büyücülük yapmak" anlamlarını kendi içinde barındırmış olsa bile "büyü" kelimesinden daha geniş kapsamlı olduğu görülmektedir.[15]

"Bu kavramsal ve anlamsal çözümlemelere göre sihir, İslâm Dini'nin kesin olarak yasaklayıp reddettiği bir inanç ve anlayış olup, tabiat kuvvetleri

---

9 Muhammed 'Abdurraûf el-Munâvî, **et-Tevkîf 'alâ Mühimmâti't-Te'ârif**, Daru'l-Fikri'l-Mu'âsır, Beyrut, 1410, s. 399.

10 'Ömer Süleymân Eşkâr, *'Alemü's-Sihr ve'ş-Şa'veze*, Dâru'n-Nefâ'is, Amman, 1418/1997, s. 9-10; Cağfer Karadaş, "*Büyü ve Din -İslâmî Nokta-i Nazardan Bir Değerlendirme-*", Usûl İslâm Araştırmaları Dergisi, yıl: I, sayı: I, Sakarya, 2004, s. 112.

11 Şemseddîn Sâmî, *Kâmûs-i Türkî*, (*Sihr Mad.*), İstanbul, 1317, s. 296.

12 Irving King, *A Dictionary of Religion and Ethics*, (*Magic Mad.*), Unitied Studies, 1921, s. 268.

13 Reşîd Leyzûl, *el-Cîn ve's-Sihr fi'l-Manzûri'l-İslâmî*, Dâru'l-Kütübi'l-'İlmiyye, Beyrut, trz., s. 24-26 vd.

14 Irving King, *A Dictionary of Religion and Ethics*, (*Magic Mad.*), s. 268.

15 'Ömer Süleymân Eşkâr, *'Alemü's-Sihr ve'ş-Şa'veze*, s. 18; Reşîd Leyzûl, *el-Cîn ve's-Sihr fi'l-Manzûri'l-İslâmî*, s. 27.

aracılığı ile insanlara belli birtakım etkilerin yapıldığı ilkel bir kuram ve olgu anlamına gelmektedir.[16] Hiç kuşkusuz Allah ve tevhîd inancının, insanların hayatından uzak kaldığı dönemlerde insanlar kendilerini tatmin eden bazı ilkel inanç ve kuramlara bağlanmışlardır. Zira bu tür inanç ve kuramlara göre din, evrim yoluyla muhtelif saha ve aşamalardan geçmiştir. Hatta bu düşünce sisteminde, ilkel dinlerin kaynağını sihrin oluşturduğu ve sihirbâzın bir nevi din koyucu konumda olduğu iddia edilmiştir.[17] Özellikle de animizm, natüralizm ve totemizm inancının yaygın olduğu toplumlarda insanları etki altına almak, yönlendirmek ve onlara hükmetmek için çeşitli göz boyama ya da yanıltmaca yollarıyla icrâ edilen sihir İran, Çin, Mezopotamya, Arabistan, Mısır, Hindistan ve bu bölgelere yakın coğrafyada kendisine sıkça rastlanan bir meslek haline gelmiştir.[18] Öyle anlaşılıyor ki sihir, Allah ve peygamber inancı ile delillendirilmiş sağlam düşüncenin zayıfladığı zamanlarda sıkça rastlanan bir olgu olup, bazı toplumlarda dinî törenlerle birlikte sergilenen bir inanç haline getirilmiştir.[19] Daha açık bir söylemle, dinî düşünce ve anlayış noktasında Allah inancı ve tevhîd doktrini geri bırakılmak ve üstü örtülmek suretiyle, bu işten nemalanmak ve beslenmek isteyen sihirbâzlara bir anlamda ilgi ve rağbet artırılmak istenmiştir.[20] Çünkü sihirde esrârengiz bir şekilde hakkı bâtıl, bâtılı hak; hakîkati hayâl, hayâli hakîkat şeklinde göstermek ön plândadır. Zira Kur'ân'da, "*(Mûsâ), 'Siz atın' dedi. Bunun üzerine onlar ellerindekini atınca insanların gözlerini sihirlediler ve onlara korku saldılar. Büyük bir sihir yaptılar.*"[21]

---

[16] Burada, "olgu" sözcesini kullanışımız bilinçlidir. Çünkü, "olgu" sözcesi, genel olarak kendi içinde zaman ve mekan mefhumunu da barındıran etimolojik (anlamsal) bir içeriğe sahiptir ve bu bakımdan, "sihrin" tarihsel süreçteki yerini ve konumunu tespit etme noktasında kilit bir kavram özelliği taşımaktadır. Bu nedenle "olgu" sözcesi, söz konusu bu anlam ve içeriğinden dolayı, "olay" sözcesinden farklı bir etimolojik yapıya ve içeriğe sahiptir. Bu husûsta geniş bilgi ve değerlendirmeler için bkz.: 'Ahmed 'Ali Zühre, *ez-Zâhir ve'l-Bâtın: Felsetü't-Te'vîl fi'd-Diyânâti's-Semâviyye*, Dâru Ninevâ, Dımaşk, 2005, s. 10-11; Hüseyin Doğan, *İlk Dönem İslâm Kelâmcılarında Dinsel Metinleri Anlama ve Te'vîl Problemi*, Kardeşler Ofset, Samsun, 2011, s. 19.

[17] 'Ömer Süleymân Eşkâr, *'Alemü's-Sihr ve'ş-Şa'veze*, s. 27-28.

[18] 'Abbâs Kadıyânî, *Târih-i Edyân ve Mezâhib der İrân*, Tahran, 1374, s. 182; C. A. Kadir, "*İslâm Öncesi Hint Düşüncesi*", (İslâm Düşüncesi Tarihi İçinde), çev.: Kürşat Demirci, ed.: M. M. Şerif, İnsan Yay., İstanbul, 1990, c. I, s. 36-41.

[19] 'Ömer Süleymân Eşkâr, *'Alemü's-Sihr ve'ş-Şa'veze*, s. 21; Mircea Eliade, *Dinin Anlamı ve Sosyal Fonksiyonu*, trc.: Mehmet Aydın, Din Bilimleri Yay., Ankara, 1990, s. 50-52.

[20] Reşîd Leyzûl, *el-Cîn ve's-Sihr fi'l-Manzûri'l-İslâmî*, s. 27.

[21] A'râf Sûresi, 7/116.

"Mûsâ: 'Yok önce siz atın' dedi. Bir de ne görsün, onların ipleri ve değnekleri yaptıkları sihirden dolayı kendisine hızla sürünür gibi görünüyor."[22] denmektedir. İşte, Kur'ân'ın sihirbâz ve kâhinleri kınamasının ardında yatan temel etmenin, insanları basit inanç ve düşüncelerle oyalayıp onları gerçek Allah inancından ve tevhîdden uzaklaştırarak, ilkel ve akıl dışı anlayışlara sürüklemelerini engellemek olduğu söylenebilir.

Bilindiği üzere din, temelde bir kanunlar manzûmesidir.[23] Din, sihirde olduğu gibi bir "yanıltma" ve "oyuna getirme" mantığı ve ilkesi üzerine kurulu değildir. Tam tersine din, bir "hakîkat" ve "amaç" üzerine inşâ edilmiştir. Zaten din kelimesi bir nizamı, kanunu, gerçekliği, itâati, teslimiyeti ve bağlanmayı ifâde etmektedir.[24] Bu açıdan değerlendirildiğinde, gerek ortaya çıkış gerekçeleri açısından olsun gerekse de uygulanış biçimleri açısından olsun, sihir ile din arasında önemli birtakım farklılıkların olduğu yadsınamaz bir gerçektir. Her şeyden önce, İslâm ve diğer monoteist dinlere göre din denen olguda, herhangi bir "evrim" ve "tekâmül" söz konusu değildir. Belki dinin evrimi ve tekâmülünden değil de, Yahûdîlik ve Hıristiyanlıkta olduğu gibi[25] sadece insanlar tarafından bozulmasından ve değiştirilmesinden söz edebiliriz. Bu anlamda, ilk dönemlerde görülen sihir denemelerinin, monoteist dinlerdeki bazı dinî uygulamaların (ritüeller) dejenere olmuş biçimi ya da sonraları insanlar tarafından ortaya çıkarılmış olan gelenek ve uygulamaları olarak değerlendirilmesi daha sağlıklı olacaktır.

Öte yandan din, her şeye gücü yeten, ilim ve hikmet sahibi yetkin bir varlığa inanmak; sihir ise, tabiattaki bir güce ya da tabiat kanunlarına yönelmek ve dayanmak anlamına gelmektedir. Din, belli bir zaman ve mekâna bağlı olarak ortaya çıkan, peygamberi ve kutsal kitabı olan, insanları ve kitleleri etkileyen temel bir olgu olduğuna göre, onun karşısında dâima muhatap alacağı yerleşik bir inanç kitlesi bulunmaktadır. Buna karşılık sihirde ise, her zaman hazır bulunabilecek bir inanç kitlesi yerine, tamamen dünyevî amaç ve çıkarlara göre hareket eden bir mantalite söz konusudur. Sihirde daima bir

---

22 Tâhâ Sûresi, 20/66.
23 Mircea Eliade, *Dinin Anlamı ve Sosyal Fonksiyonu*, s. 5 vd.
24 Günay Tümer-Abdurrahman Küçük, *Dinler Tarihi*, Ocak Yay., Ankara, 1997, s. 2-3.
25 Mehmet Aydın, *Dinler Tarihine Giriş*, Din Bilimleri Yay., Konya, 2000, s. 65-105.

yarar ve yaranma, aklı çelme, yanıltma, göz boyama, karşıdakini etki altına alma, çekip-çevirme vb. düşünceler yer almaktadır. Dinde bulunan duâ, ibâdet, ahlâk, dayanışma ve kardeşlik ve beraberlik gibi temel unsurların hiç birisi, sihirde yoktur. Sihirde dinî uygulamalardaki mâneviyâttan, ruhânî özden ve derûnî inanıştan çok dış unsurlar, katı şartlar, maddî araçlar her zaman için ön plândadır. Bilindiği gibi sihirbâz, sihrinde tabiatüstü güç veya varlıkların kudretini aşarak, bunların üzerinde bir şey yapmak ve onları zorlayarak bir gâyeyi gerçekleştirmek arzu ve iddiasındadır. Buna mukâbil dinde ise, Yüce Yaratıcıya mutlak itaat etmek, bağlanmak, O'nun hoşnutluğunu kazanmak, gazabından sakınmak, cezâ veya mükâfatına göre tavır almak söz konusudur. Bu itibarla sihrin temel amacı, dünyevî çıkar ve menfaat teminini sağlamak olduğundan, yerine göre dince kutsal sayılan kimi değer ve husûsları kendi amacı için kullanarak dini açıkça istismar etmektir. Her şeyden de önemlisi, dinin sürekli devam eden hakîkatine karşılık, kişinin bilgi, yetenek ve imkânı bitince veya söz konusu amacını gerçekleştirince sihir kendiliğinden ortadan kalkmaktadır.

II. Kur'ân ve Hadis'te "Sihrin" Kullanılışı

"Sihir" kelimesi, Kur'ân-ı Kerîm'de türevleriyle birlikte toplam altmış yerde geçmektedir. "Kâhin" kelimesi ise, sadece iki âyette kullanılmaktadır.[26] Bilindiği üzere Kur'ân, İslâm Peygamber'i tarafından câhiliyye toplumuna tebliğ edildiği sırada, müşriklerin bu mesajı alışılmadık, duyulmadık veya akla gelmedik şeyler olarak değerlendirerek Hz. Muhammed'e "sihirli", "büyülenmiş", "kendisine sihir yapılmış", "cinlenmiş" ve "mecnûn" gibi bazı söylemler atfettiklerini, hatta yakıştırdıklarını çok açık olarak ifade etmektedir.[27] Aslında onların bu takıntısı, Hz. Muhammed (s.a.v)'e olan güven ve inanç eksikliğinden değil; tam aksine, peygamberlik gibi bir görevin ve sorumluluğun daha itibarlı, soylu ve zengin birisine tevdi edilmesine ilişkin aşırı merak ve beklentilerinden kaynaklanmıştı. "*İçlerinden bir adama: 'İnsanları uyar ve imân edenlere, Rableri katında onlar için yüksek bir doğruluk makamı olduğunu müjdele!', diye vahyetmemiz, insanlar için şaşılacak bir şey mi oldu ki, o kâfirler: 'Bu, elbette apaçık bir sihirbazdır',*

---

[26] Örnek olarak; Tûr Sûresi, 52/29.

[27] 'Ömer Süleymân Eşkâr, *'Alemü's-Sihr ve'ş-Şa'veze*, s. 23 vd.

dediler?"[28] *"(Resûlüm!) Sen öğüt ver. Rabbinin lütfuyla sen, ne bir kâhinsin, ne de bir deli."*[29] *"Sen, Rabbinin nîmeti sayesinde mecnûn değilsin."*[30] *"Biz, onların seni dinlerken ne maksatla dinlediklerini, kendi aralarında fısıldaşırken de o zâlimlerin, 'Siz, sihirlenmiş (büyülü) bir adamdan başkasına uymuyorsunuz!' dediklerini çok iyi biliriz."*[31] Ayrıca Kur'ân'a göre müşrikler, Hz. Muhammed'in şahsının yanı sıra, onun tebliğ etmeye çalıştığı ilâhî vahye de, *"bu bir sihirdir/büyüdür"* demişlerdir: *"Mu'cizelerimiz onların gözleri önüne serilince: 'Bu, apaçık bir büyüdür' dediler."*[32] *"Bir mu'cize görseler alay ederler. Bu ancak apaçık bir büyüdür, derler."*[33]

Öte yandan müşrikler, Hz. Muhammed'in meydan okuyup mu'cize göstermesi olayına da, yine sihir demişlerdir: *"Allah o zaman şöyle diyecek: 'Ey Meryem oğlu İsa! Sana ve annene (verdiğim) nimetimi hatırla! Hani seni mukaddes ruh (Cebrâil) ile desteklemiştim; (bu sayede) sen beşikte iken de yetişkin çağında da insanlarla konuşuyordun. Sana kitabı (okuyup yazmayı), hikmeti, Tevrat ve İncil'i öğretmiştim. Benim iznimle çamurdan, kuş şeklinde bir şey yapıyordun da ona üflüyordun, o da hemen benim iznimle bir kuş oluyordu. Yine, benim iznimle anadan doğma körü ve alacalıyı iyileştiriyordun. Ölüleri benim iznimle (hayata) çıkarıyordun. Hani İsrailoğullarını (seni öldürmekten) engellemiştim; kendilerine apaçık deliller (mu'cizeler) getirdiğin zaman içlerinden inkâr edenler: 'Bu, apaçık bir sihirden başka bir şey değildir' demişlerdi."*[34] *"Fakat onlara tarafımızdan o hak (Peygamber) gelince: 'Musa'ya verilen (mu'cizeler) gibi ona da verilmeli değil miydi?' dediler. Peki, daha önce Musa'ya verileni de inkâr etmemişler miydi? 'Birbirini destekleyen iki sihir!' demişler ve şunu söylemişlerdi: 'Doğrusu biz (onların) hiçbirine inanmıyoruz."*[35]

Bunların yanı sıra Kur'ân, sihrin peygamberlerle ve vahiyle uzaktan yakından hiçbir ilgisi olmayan, şeytânî bir pislik ve küfür olduğunu da vurgulamaktadır: *"Süleymân'ın hükümranlığı hakkında onlar, şeytânların uydurup söylediklerine tâbi oldular. Halbuki Süleymân büyü yapıp kâfir olmadı. Lâkin şeytânlar kâfir*

---

[28] Yûnus Sûresi, 10/2.
[29] Tûr Sûresi, 52/29.
[30] Kalem Sûresi, 68/2.
[31] İsrâ Sûresi, 17/47.
[32] Neml Sûresi, 27/13.
[33] Saffât Sûresi, 37/14-15.
[34] Mâ'ide Sûresi, 5/110.
[35] Kasas Sûresi, 28/48.

oldular. Çünkü insanlara sihri ve Babil'de Hârût ile Mârût isimli iki meleğe indirileni öğretiyorlardı..."[36]

Yukarıda kavramsal çözümlemelerde bulunurken de dikkati çektiğimiz gibi "sihir" kelimesi, Kur'ân'da "hile yapmak, kandırmak ve aldatmak" anlamlarında da kullanılmaktadır: "*Bunun üzerine onlar, durumlarını aralarında tartıştılar; gizli gizli fısıldaştılar ve şöyle dediler: 'Bu ikisi, muhakkak ki, sihirleriyle sizi yurdunuzdan çıkarmak ve sizin örnek yolunuzu ortadan kaldırmak isteyen iki sihirbazdırlar sadece.' Öyle ise hilenizi kurun; sonra sıra halinde gelin! Muhakkak ki bugün, üstün gelen kazanmıştır.*"[37]

"Sihir" kavramı, Hz. Peygamber'in sözlerinde de kullanılmaktadır. Hadîslerde, Kur'ân'daki anlam ve mâhiyetine uygun olarak kullanılan "sihir" kelimesi, Hz. Muhammed dönemindeki câhiliye müşriklerinin benimsemiş ve kabul etmiş oldukları temel inanç ya da düşüncelerini yansıtması bakımından da son derece önemlidir:

عن أبي هريرة رَضِيَ اللَّهُ عَنْه قال: قالَ رَسُولُ اللّه: مَنْ عَقَدَ عُقْدَةً ثُمَّ نَفَثَ فِيهَا فَقَدْ سَحَرَ، وَمَنْ سَحَرَ فَقَدْ أَشْرَكَ وَمَنْ تَعَلَّقَ شَيْئاً وُكِلَ إِلَيْهِ

"*Ebû Hüreyre (r.a) anlatıyor: Resûlullâh (a.s.) buyurdular ki: "Kim (sihir maksadıyla) bir düğüm vurur sonra da onu üflerse, sihir yapmış olur. Kim sihir yaparsa, şirke düşer. Kim bir şey asarsa, o astığı şeye havâle edilir.*"[38]

Görüldüğü gibi bu hadîste Hz. Peygamber, sihir anlamı taşıyan her türlü davranışı ve söylemi yasaklamaktadır. Zira, herhangi bir iplik alıp buna düğüm atıp, sonra da bir şeyler okuyup düğüm üzerine üfleme işi gerçekte sihirbâzların eylemidir. Şu hâlde, böyle bir davranışta bulunan, ancak ve ancak sihirbâzların yaptığı işi yapmış olmaktadır. Bu ise, şirk ehlinin amelidir. Nitekim, faydalı şeylerin celbi ile zararlı şeylerin defedilmesi, ancak Allah'tan bilinir ve O'ndan istenir. Bu itibarla, düğümlere üflemek suretiyle faydalıyı celbetme veya zararlıyı defetme düşüncesi, Allah'a inanıp O'na tevekkül eden hiç kimseye yakışmaz; ancak müşriklere yakışır. Mezkûr hadîs metninde geçen, "*kim bir şey asarsa, o astığına havâle edilir*" ibâresi ise, "*Cenâb-ı Hakk'ın yardımından mah-*

---

36 Bakara Sûresi, 2/102.

37 Tâhâ Sûresi, 20/62-64.

38 Ebû 'Abdirrahmân 'Ahmed b. Şu'ayb en-Nesa'î, *es-Sünen*, İstanbul, 1992, *Kitâbu't-Tahrîm*, 19, Hadis No: 2237.

rum kalır" anlamında veya mâhiyetinde yer verilen bir kinâye olarak değerlendirilmelidir.

Kimi hadîslerde de, "sihir" yapan kimsenin şirkle nitelendirildiği göze çarpmaktadır:

"Düğüm atarak üzerine üfleyen kimse sihir yapmıştır. Sihir yapan ise, şirk koşmuştur. Üzerine bir şey takan kimse, (taktığı şeye) güvenmiş olur."[39]

"(Şu) helâk edici yedi şeyden sakının. Dediler ki: 'Bunlar nelerdir?' Hz. Peygamber buyurdular ki: Allah'a şirk koşmak, sihir yapmak, Allah'ın harâm kıldığı canı haksız yere öldürmek, yetim malı yemek, fâizcilik yapmak, savaşta düşmandan kaçmak, kendini savunmaktan âciz nâmuslu kadınlara zinâ iftirâsında bulunmak."[40]

Hz. Peygamber'in hadîslerinde, "sihir" işi ve uygulamaları kadar aynı zamanda bu işle ilgilenen ve onlara merak duyan kimseler de şiddetle kınanmaktadır:

عن صَفِيَّةَ بنت أبي عبيد عن بعض أزواج النبي قالتْ: قالَ رَسُولُ اللّه: مَنْ أَتَى عَرَّافاً فَسَأَلَهُ عَنْ شَيْءٍ فَصَدَّقَهُ لَمْ تُقْبَلْ لَهُ صَلَاةٌ أَرْبَعِينَ يَوْم

"Sâfiyye Bintu Ebî 'Ubeyd, Resûlullâh (a.s.)'ın zevce-i pâklerinden naklen anlatıyor: Resûlullâh buyurdular ki: 'Kim bir Arrâf'a[41] *(kâhin) gelir, bir şeyler sorar ve söylediklerine de (inanıp) onu tasdik ederse, kırk gün namazı kabul edilmez."*[42]

III. Sihrin Kendisine Dayandığı Temel Mekanizmalar

Dinler ve mezhepler tarihi çalışmalarına bakıldığında, dinin bir olgu ve kurum olarak sihrin gelişmiş ve kurumsallaşmış bir biçimi olduğu dillendiril-

---

39 Nesa'î, *es-Sünen*, *Kitâbu't-Tahrîmu'd-Dem*, 199, Hadîs No: 117

40 Ebû 'Abdillâh Muhammed b. İsmâ'îl el-Buhârî, *el-Câmi'u's-Sahîh*, İstanbul, 1315, *Kitâbu'l-Vesâyâ*, Hadîs No: 23, *Kitâbu't-Tıb*, Hadîs No: 48, *Kitâbu'l-Muhâribîn*, Hadîs No: 31; Ebu'l-Hüseyin Müslim b. Haccâc el-Müslim, *el-Câmi'u's-Sahîh*, İstanbul, 1992, *Kitâbu'l-İman*, Hadîs No: 38; Süleymân b. Eş'as es-Sicistânî Ebî Dâvud, *es-Sünen*, İstanbul, 1992, *Kitâbu'l-Vesâyâ*, 10, Hadîs No: 1.

41 Arrâf, denilen kişi, kâhinlerden biridir. Yani gaybı bilme iddiasında bulunan kimse anlamına gelmektedir. Böyleleri "müneccim", "kâhin" ve "arrâf" gibi farklı isimlerle anılsa da, haklarında verilen hüküm aynıdır. Gerçekte arrâf, çalınan, kaybolan malların yerini bildiğini söyleyen kimselere verilen bir isimdir. Böylelerine bazen "cinci" de denmektedir. Gaybı bilmek ise, sadece Allah'a mahsûstur. Nitekim bu husûs, âyetlerle teyîd edilen bir konudur (Bkz.: En'âm Sûresi, 6/59; Lokmân Sûresi, 31/34). Öyle ise, gaybı bilme iddiası, Kur'ân'a karşı koymak gibi ciddî bir anlam taşımaktadır. Durum böyle olunca, bir mü'minin, bir kâhine uğraması, onu dinleyip inanması, hele hele de tasdîk etmesi hiçbir sûrette o kişinin îmânı ile bağdaşmaz ve mü'minlik edebine de uymaz.

42 el-Müslim, *Kitâbu's-Selâm*, 125, Hadîs No: 2230.

mektedir. Bu nedenle de, sihir ile dini eşitlemeye yahut birbirinin aynısı yahut da alternatifi gibi göstermeye çalışanların, kesin naklî ve aklî delillere dayanmak yerine anılan türden bazı benzerliklerden hareketle yola çıktıkları görülmektedir. Elbette sihir ile dinin dayanmış olduğu temel birtakım argümanların benzerlikleri mevcuttur. Ancak, sihir ile din arasında uygulamaya yönelik işlevsel ayrılıklarının yanı sıra, esasa denk gelen bazı temel ayrılıkları ve farklılıkları da söz konusudur. Hele hele din denilen kurumun, bireyselliğin de ötesinde toplumsal yapıyı etkilediği ve ortaya konan kültürel değişimin vazgeçilmez bir unsuru olduğu hiçbir şekilde göz ardı edilmemelidir. Bu itibarla, kimi zaman iç içe ya da birbirinin alternatifi gibi değerlendirilen sihir ile din arasındaki temel bazı faktörlere işâret etme lüzûmu vardır. Bu sayede, sihri ve dini besleyen ana mekanizmaların farkı ortaya konularak, olayın dinsel nasslar açısından da bir anlamda çözümü gerçekleştirilmiş olunacaktır.

III.a) Korkutma:

Sihir, temel mantalitesi itibariyle bir güç ve kuvvete dayanmaktadır. Başka bir söylemle sihir, etkisi altına almaya çalıştığı insanları yönlendirmek, aldatmak ve dejenere etmek için tek güç olmak zorundadır. Bu nedenle, bu konudaki temel bütün senaryosunu, korkutma politikası üzerine inşâ etmektedir. Sözgelişi, bir insanı toplum içinde ruhsal bunalıma sürüklemek, onu zorlamak, sıkıntıya sokmak, küçük düşürmek ve hakîr görülmesine neden olmak, sihrin kendisine dayanmış olduğu çok önemli güç ve kuvvet araçlarındandır.[43] Zira, yapılan araştırmalar, sihirbâz ve kâhinlerin başkalarının hayatını ve onların varlığını görmezden gelen, daha çok dünyevî ve şahsî menfaat peşinde koşan ve bunun mücadelesini veren egoist yapıda insanlar olduğu gerçeğini ortaya çıkarmıştır.

Din ise, sebebi ne olursa olsun hiç kimseyi din ve imân dairesinin dışına itmek veya sürüklemek arzusunda değildir: "*(Peygamber), âmânın kendisine gelmesinden ötürü yüzünü ekşitti ve çevirdi. (Resûlüm! onun hâlini) sana kim bildirdi! Belki o temizlenecek, yahut öğüt alacak da o öğüt ona fayda verecek.*"[44] "*Sakın onlardan bazı sınıflara verdiğimiz dünya malına göz dikme, onlardan dolayı üzülme ve*

---

[43] Cağfer Karadaş, "*Büyü ve Din -İslâmî Nokta-i Nazardan Bir Değerlendirme-*", s. 116-117.

[44] 'Abese Sûresi, 80/1-4.

mü'minlere alçak gönüllü ol."[45] Çünkü, dinde bir makûliyet ve kazanım vardır. Dolayısıyla her insan, nasıl yaratıldığını ve gücünün de nerelere kadar varabileceğini gayet iyi kestirmektedir: "*Yeryüzünde böbürlenerek yürüme. Çünkü sen (ağırlık ve azâmetinle) ne yeri yarabilir ne de dağlarla ululuk yarışına girebilirsin.*"[46]

Korku gerekçesiyle yapılan ya da yaptırılan sihrin, hiç bir şekilde mânevî etkisinden söz edilemez. Çünkü bu, o andaki ilgili kişinin istediği duruma faydası olan bir şeydir. Yahut da bu, kişinin kendi varsayımından ibaret olan bir durumdur. Genel anlamda bunun ne rahatlatmasından ne de güvenilirliğinden söz edilebilir. Zaten Kur'ân, anlık ya da geçici sevinçleri ve duygulanımları hiçbir şekilde geçerli görmemektedir: "*Denizde başınıza bir musibet geldiğinde, O'ndan başka bütün yalvardıklarınız kaybolup gider. O, sizi kurtarıp karaya çıkardığında, (yine eski hâlinize) dönersiniz. İnsanoğlu çok nankördür.*"[47] Çünkü Kur'ân, sihrin bu geçici ve anlamsız korkutma gücüne karşılık, kişinin inanç dünyasının her zaman canlı ve aktif olmasını istemiştir. Dinde temel amaç, kişinin imân ve inanç eksenini sürekli canlı tutmaktır. Bu nedenle, Allah kendisini sürekli *diri ve kayyûm*[48]; hatta, *her gün yeni bir iş başında*[49] olarak tarif ve tavsîf etmektedir. Anlaşıldığı biçimiyle belirtmek gerekirse din, sihirde olduğu gibi insanı veya bir toplumu hiçe saymayı ve yok etmeyi değil; onu elde etmeyi, kazanmayı ve doğruya yönlendirmeyi kendisine amaç edinmiştir. Çünkü, din denilen kurumun içinde hiçbir baskı, şiddet, intikâm ve zorlama yer edinemez. Nitekim, Kur'ân bunu şöyle ifâdelendirmektedir:

"*Dinde zorlama yoktur. Doğruluk, sapkınlıktan seçilip belli olmuştur...*"[50] "*Deveye bakmıyorlar mı, nasıl yaratılmış! Göğe bakmıyorlar mı, nasıl yükseltilmiş! Dağlara bakmıyorlar mı, nasıl dikilmişler! Yeryüzüne bakmıyorlar mı, nasıl yayılmıştır! Artık sen (Muhammed) öğüt ver! Sen, ancak bir öğüt verensin. Sen, onlar üzerinde bir zorba da değilsin.*"[51]

---

45 Hicr Sûresi, 15/88.
46 İsrâ Sûresi, 17/37.
47 İsrâ Sûresi, 17/67.
48 Âl-i İmrân Sûresi, 3/2.
49 Rahmân Sûresi, 55/29.
50 Bakara Sûresi, 2/256.
51 Ğâşiye Sûresi, 88/17-22.

III.b) Ümitlendirme:

Uygulayıcıları (sihirbâz) tarafından sihrin, tıpkı dinî tecrübe veya dinî duyguda olduğu gibi insana bir rahatlık ve huzur sağladığı ileri sürülmüştür. Gerek şahsî gerekse de nesnel alanla ilgili kimi durum ve olaylardan etkilen insan, ruhsal bir açmaz ve bunalıma sürüklendiği esnada içine düştüğü bu durumdan kurtulmak ve ümitlenmek istemektedir.[52] Öyle ki, sihir yapan kimse, bu güven ve ümidin bir ömür boyu devam etmesini ister. Sözgelişi, insanların zaman zaman çok önemli olan ve mutlaka başarılmasını istedikleri ya da arzu ettikleri işler konusunda, ulu bir ağacın yanına gidip saatlerce orada beklemeleri veya söz konusu ağacın kimi taraflarına kendilerine şans tanıyan işâret ve imgelerde bulunmaları, ancak sihrin güvende kılma ve ümitlendirme boyutuyla ifâde edilebilir. Aslında, insanların çaresizliğe düştükleri veya ümitsizliğe kapıldıkları durumlarda, kendisine bağlanabilecekleri ve dayanabilecekleri yüce bir varlığa ihtiyaçları sihirde olduğu gibi, aynen dinde de söz konusudur.

Dinde var olan ve kendisine sığınılan bu ümit ve güvence asla dünyevî ve şahsî değildir. İslâm kelâmcılarınca da vurgulandığı gibi, Allah herhangi bir peygamber ve kitap indirmemiş olsa dahi, insan aklı ve vicdânıyla inançsal olarak yüce gücü bulmak ve ona ulaşmak zorundadır. Çünkü, İslâm'da kişi, imânını rasyonel olarak gerekçelendirmek zorundadır.[53] Bu nedenle, dinî açıdan insan Kur'ân'ın belirlediği ve tarif ettiği temel eksen üzerinde olmak zorundadır. Eskilerin, "*beyne'l-havf ve'r-recâ*" dedikleri temel düstur bu olsa gerek. Dolayısıyla, dinde hiç bir zaman ümitsizliğe ve çaresizliğe yer yoktur. Hal böyle olunca, insanın bu çaresizlik ve ümitsizliğini tatmin etme veya güvenceye alma yeri olarak sihir ya da büyünün referans gösterilmesi hiçbir şekilde anlaşılır değildir. Çünkü Kur'ân, din konusunda insanın herhangi bir ümitsizliğe ve çaresizliğe düşmesini; özellikle de bundan dolayı ortaya çıkabilecek kimi arızaları şiddetle reddetmiştir. Zira, bu türden eylemlerin, ancak kâfirlerin bir eylemi

---

52 Cağfer Karadaş, "*Büyü ve Din -İslâmî Nokta-i Nazardan Bir Değerlendirme-*", s. 117-118.

53 Ebû Mansûr 'Abdülkâhir el-Bağdâdî, *Kitâbu Usûli'd-Dîn*, İstanbul, 1346/1928, s. 254-255; Ebu'l-Mu'în en-Nesefî, *Tabsıratü'l-Edille fî Usûli'd-Dîn*, nşr.: Hüseyin Atay, Diyânet İşleri Başkanlığı Yay., Ankara, 1993, c. I, s. 41-42; Nûreddîn es-Sâbûnî, *Mâtürîdiyye Akâidi*, trc.: Bekir Topaloğlu, Diyânet İşleri Başkanlığı Yay., Ankara, 1998, s. 94.

veya fiiliyatı olabileceği çok açık olarak ifade edilmiştir: "*Ey oğullarım! Gidin de Yûsuf'u ve kardeşini iyice araştırın. Allah'ın rahmetinden de ümit kesmeyin. Çünkü, kâfirler topluluğundan başkası Allah'ın rahmetinden ümit kesmez.*"[54]

"*De ki: Ey kendi nefisleri aleyhine haddi aşan kullarım! Allah'ın rahmetinden ümit kesmeyin! Çünkü Allah, bütün günahları bağışlar. Şüphesiz ki O, çok bağışlayan, çok esirgeyendir.*"[55]

Diğer yandan din, dünyevî ve şahsî alanda zor ve çaresiz kalan kimseye, özellikle de bu ihtiyacının karşılanması sadedinde sabır ve duâda bulunmasını sürekli salık vermektedir:

"*Ey imân edenler! Sabır ve namaz ile Allah'tan yardım isteyin. Çünkü Allah, muhakkak sabredenlerle beraberdir.*"[56]

"*Asra yemin ederim ki, insan gerçekten ziyân içindedir. Bundan ancak imân edip iyi ameller işleyenler, birbirlerine hakkı tavsiye edenler ve sabrı tavsiye edenler müstesnâdır.*"[57]

III.c) Meraklandırma:

Daha önce de sözü edildiği gibi sihir, gerçekte bir boşluğu doldurmak ya da bir ihtiyacı karşılamak üzere ortaya çıkmıştır. Nesnel alanda sihir gerçekten bir ihtiyaç mıdır? Sihir, tam anlamıyla insanın mânevî ve rûhî ihtiyaçlarına cevap verebilecek güçte midir? Sihir, insanın hangi boşluğunu doldurmaktadır? Sihir yapılan kişi, bu olaydan sonra mânevî bir dinginliğe erişebilmekte midir ya da erişebildiyse bu ne kadar sürmektedir? Yahut bütün bunların da ötesinde sihir, bir ilgi ve merak konusu mudur?

Elbette, bütün bu sorulara çok yönlü ve doyurucu cevaplar vermek pek mümkün değildir. Fakat, anlaşıldığı kadarıyla sihir mefhûmunun bulunduğu toplumlarda, insanların bununla mutlu olmaya çalıştıkları, geçici de olsa ruhî bazı dinginlikler hissettikleri dile dökülmektedir. Özellikle de Şamanizm gibi kimi dinlerde, bu olgunun sürekli canlı tutulduğu, tanrı inancına alternatif bir doktrin olarak kurgulandığı; hatta insanların, bu sayede kimi gaybî merak ve

---

[54] Yûsuf Sûresi, 12/87.
[55] Zümer Sûresi, 39/53
[56] Bakara Sûresi, 2/153.
[57] 'Asr Sûresi, 103/1-3. Ayrıca bu hususta bkz.: Bakara Sûresi, 2/45; Yûsuf Sûresi, 12/18; Enbiyâ Sûresi, 21/112; Hadîd Sûresi, 57/22-23.

hayretlerini giderdikleri ifâde edilmiştir.[58] Bu nedenle olsa gerek ki, sihrin varlık bulduğu ve insanların da kendisine rağbet ettiği kimi toplumlarda, insanların daha çok gaybî ve ilmî sorunlarla ilgilendikleri ve bunları araştırıp tartıştıkları tespit edilmiştir. Sihirbâz ve kâhinlerin, gaybî ve ilmî anlamda değişik buluş ve keşif iddiasında bulunmaları, gaybî ve sırlı bazı olayları örneklemeye çalışmaları ve yaptıkları saptamaları insanların hoşuna gidecek ve meraklarını artıracak bir biçime dile dökmeleri, bu konuya olan ilgi ve eğilimi aşırı derecede artırmıştır. Bu durum öyle bir hâl almıştır ki, insanlar, hiçbir şey elde edemedikleri, vicdânen rahat ve huzurlu olamadıkları, meditasyon yaşayamadıkları ve tam bir güvene ulaşamadıkları zamanlarda bile, sihrin bu eksikliğini kesinlikle görmek istememişlerdir. Çünkü, kendisine göstermiş oldukları bu rağbetin, bir gün onları mutlaka güvende ve ümitte kılacağı inancına kesintisiz bağlılık göstermişlerdir.

Din, asla insanları maceralara sürükleyip orada bekletmek niyetinde değildir. Din kutsaldır; dolayısıyla kutsalın olduğu yerde, sihirde olduğu insanı meraklandırarak ve hayrete düşürüp ümitlendirerek ortada bırakmak söz konusu değildir. Dinde, Allah'ın, peygamberlerin, meleklerin ve kitapların konumu bellidir ve bunların durumları vahiyle belirlenmiştir. Özellikle de gaybî konularda Kur'ân'ın çok açık olarak, "*Onlar gayba inanmaktadırlar*"[59] veya "*Ben cinleri ve insanları, ancak bana kulluk etsinler diye yarattım*"[60] biçiminde buyurması, kişiyi tam bir imân psikolojisi içinde teslim alarak/bırakarak rûhen de teskîn etme (rahatlatma) amacına matûftur.

IV. Sihirbâz ya da Kâhinin Temel Nitelikleri

Daha önce sihir hakkında bilgi verirken de değindiğimiz gibi, sihirbâzın bu işin bir anlamda uygulayıcısı, yani yürütücüsü olduğuna işaret etmiştik. Diğer taraftan, sihir işini yapan kişilere aynı zamanda "kâhin"[61] de denilmekte-

---

58 Tümer-Küçük, *Dinler Tarihi*, s. 50-51.

59 Bakara Sûresi, 2/3.

60 Zâriyât Sûresi, 51/56

61 Kâhinler, Resûlullâh"ın gönderilmesinden önce de Araplar'da pek yaygındı. Resûlullâh, peygamber olarak gönderilince, semâvât meleklerle korundu; böylece cin ve şeytânların, semâya giderek kulak hırsızlığı yapıp kâhinlere haber getirmeleri de önlenmiş oldu. Dolayısıyla da, kâhinlik ilmi iptal edildi. Allah, kâhinlerin bâtıllarını, Allah'ın içerisinde hakla bâtılı ayırmış bulunduğu Furkân'la (Kur'ân) ortadan kaldırdı. Cenâb-ı Hakk, ihâtasından kâhinlerin âciz kaldıkları

dir. Nitekim Kur'ân, yukarıda kısaca değinmeye çalıştığımız sihirbâz kelimesini kullandığı gibi, diğer taraftan aynı işlemi yapan ve uygulayan kişi anlamında olmak üzere "kâhin" kelimesinin kullanılmasına da olanak tanımaktadır:

"(Ey Muhammed) sen hatırlat, öğüt ver. Rabbinin nimeti sayesinde sen ne kâhinsin ne mecnûn."[62] *"O (Kur'ân), bir kâhinin sözü değildir. Çok az düşünüyorsunuz!"*[63]

İslâm düşünce tarihindeki sihir ya da kehânet olgusu ile ilgili olarak, bu işlemi yapan ve icrâ eden şahıslardan yani "sihirbâz" ve "kâhinden" önce, bu işi kimin öğrettiği veya kimlerden miras alındığı sorunsalı da tartışılmıştır. Zira, İslâm düşüncesinin belli bazı dönemlerinde Hârût ve Mârût isimli iki meleğin, sihri peygamberlere dolayısıyla da insanlara öğretmiş olduğu iddiası ileri sürülmüştür. Söz konusu âyete de istinâden sihrin, tabiatüstü veya ilâhî bir güçten gelmiş olduğu biçimindeki inancın İslâm toplumunda yer edinmesine hatta, bir şekilde yaygınlaşmasına neden olduğu söylenebilir. Dolayısıyla, hâdisenin bu yönü bir anlamda netliğe kavuşursa, sihir açısından sihirbâzın; din açısından peygamberin konumu ve özellikleri daha da netlik kazanacaktır. Hiç kuşkusuz tartışmanın odağındaki âyetin meâli şu şekildedir: *"[Tuttular da] Süleymân mülküne dair şeytânların uydurup izledikleri şeyin ardına düştüler. Halbuki Süleymân inkâr edip kâfir olmadı; lakin, o şeytânlar kâfirlik ettiler. Onlar, insanlara sihir öğretiyorlar ve Bâbil'de Hârût ve Mârût'a bu iki meleğe indirilen şeyleri öğretiyorlardı. Halbuki o ikisi, "Biz, ancak ve ancak sizi denemek için gönderildik, sakın sihir yapıp da kâfir olmayın!" demeden kimseye bir şey öğretmezlerdi. İşte bunlardan karı ile kocanın arasını ayıracak şeyler öğreniyorlardı. Fakat Allah'ın izni olmadıkça bununla kimseye zarar verebilecek değillerdi. Kendi kendilerine zarar verecek ve bir fayda sağlamayacak bir şey öğreniyorlardı. Yemin olsun ki, onu her kim satın alırsa, onu alanın Ahiret'te bir nasibi olmayacağını da çok iyi biliyorlardı. Hakkıyle bilselerdi, uğruna canlarını sattıkları şey ne çirkin bir şeydi."*[64]

---

gaybî ilimlerden dilediğine, Resûl-i Ekrem'ini vahiy yoluyla muttalî kıldı. Allah'a hamd olsun ki, artık günümüzde kehânet kalmamıştır. Bu husûsta bkz.: el-Ezherî, *a.g.e.*, c. XIII, s. 459.

62 Tûr Sûresi, 52/29.

63 Hâkka Sûresi, 69/42.

64 Bakara Sûresi, 2/102.

Âyetin konusu şeytânlar ve onlara uyan Yahûdîler ile Hz. Süleymân'a ve Hârût ile Mârût adında iki meleğe atılan "büyücülük" iftirasıdır. Şeytânlara uyan kimseler, Hz. Muhammed'in (s.a.v.) Hz. Süleymân'ı peygamber zannetmekle gerçekte yanıldığını iddia ediyorlardı. Şüphesiz bunda, Hz. Süleymân'ın rüzgârlara hükmedebilmesi[65], Belkıs'ın tahtını göz açıp kapayıncaya kadar yanında bulması[66], karıncalarla konuşabilmesi[67], kuşlara hitap etmesi ve onları görevlendirebilmesi[68] biçimindeki olağanüstü bazı nimetlere sahip bulunması, karşı taraf nezdinde mu'cizelerin birer "sihir" olarak değerlendirilmesinde etkili olmuştur. Çünkü inkârcılar her dönemde peygamberlerini sihirle suçlamışlar; gördükleri mu'cizeleri inkâra ve bu doğrultuda vahyi yalanlamaya meyletmişlerdir. Hz. Süleymân'ın hükümdarlığı hakkında da Yahûdî bilginler, şeytânların uydurup naklettikleri haberlere uymuşlardır. Oysa Hz. Süleymân, kâfir olmamıştı. O, sihir yapmamış, öğrenmemiş ve asla bir sihirbâz da olmamıştır. Çünkü sihir, bir küfürdür. Fakat o şeytânlar, sihir öğrettikleri için küfre gitmişlerdir. Dolayısıyla, insanlara sihri aktarıp öğretenler esasen şeytânlardır. Zira, Kur'ân-ı Kerîm'de bütün peygamberler Hz. Süleymân gibi büyücülükten veya sihirden yani, göz boyayarak insanları kandırmaktan ve hile kurmaktan şiddetle tenzîh edilmiştir.

Meseleyi biraz daha açmak gerekirse, âyette bahse konu olan kimseler, Hz. Mûsâ'ya indirilen Kitâb'ı (Tevrat) arkalarına atan bir grup Yahûdî din adamlarıdır. Bu âyette Allah, sihir öğretme işini Hz. Süleymân'a yakıştırmamakta; bilakis, sihrin "küfür" ve "şeytân işi" olduğunu açıkça ifâde etmektedir. Ancak "sihir öğrenme" ile "sihir yapma" arasında bir fark olduğunu düşünerek sihrin öğretilmesini küfür olarak görmeyen kimi bakış açısı da mevcuttur. Nitekim, Ebû Nuvâs'ın şu sözleri bu bakış açısını yansıtmaktadır: "'arraftu'ş-şerra lâ-lişerri lakin litevakkihi" (Şerri, kötülük için değil; ondan sakınmak için öğrendim). Bu anlama biçimine göre iki meleğe indirilen husûs, Allah tarafından bir imtihân aracı olarak gönderilmiştir. Sihri öğrenen veya yapan kâfir olur. Ne

---

65 Sebe' Sûresi, 34/12.
66 Neml Sûresi, 27/40.
67 Neml Sûresi, 27/18.
68 Neml Sûresi, 27/16.

var ki, zararından korunmak amacıyla öğrenen kimse mü'min olarak kalır.[69] Kaldı ki Allah, bu iki meleği sihrin mâhiyetini ve kapsamını insanlara anlatmaları amacıyla göndermiştir.[70] Hz. Süleymân'a verilen olağan üstülükler ile sihir arasındaki fark iyice ortaya konmalıdır ki, bu konudaki zihin karışıklığı giderilmiş olsun. Nasılsa "hayr ve şer" Allah'tan gelmektedir. Sihir hakkında bir bilginin indirilmesi, zina, içki ve kumar gibi mefsedet unsurları hakkında bilgi vermekle eş değerdir.[71] "Öğrenme" ile "yapma" arasındaki bu ayrım, gerçekte Kur'ân'dan çıkarılacak bir hüküm değildir. Nitekim, şeytânların kâfir olmaları büyü öğretmeleriyle ilgilidir. Yani, Kur'ân sihir/büyü öğretmeyi o kadar da masumâne göstermemektedir. Mesela, kumarın zararlı olduğunu öğretmek iyidir; ancak, kumarın zararlarını anlatmak için kumar oynamayı öğretmek ve insanlara öğrettikten sonra "bunu yapmayın" demek ne kadar doğru bir yöntem olabilir? Bilindiği üzere Allah, Lût toplumunun sapkınlığını uygun bir dille ifâdeye çalışmış ve yanlışın ne olduğu herkesçe de malûm olmuştur. Bir günahın öğretilmesinde ayrıntıya gerek yoktur ve belki de zarar vardır. Çünkü ayrıntıya girmek kötülüğün yaygınlaşmasına hizmet edecektir. Bu nedenle Hârût ve Mârût'a sihir ile ilgili bilgileri içeren vahiy gönderildiğini kabul etmek bu anlamda pek makûl değildir. Zaten sihrin şeytânlar tarafından öğretildiği bir ortamda, iki meleğin bu ifsada ve fitneye ortak kılınması şeklindeki bir düşünce hiçbir şekilde doğru değildir.

Görüldüğü üzere, anılan âyette iki meleğin öğrettiği şeyi mutlak anlamda bir sihir olarak değerlendirmek, âyetin anlam ve yorum dünyasını zorlamakla eşdeğerdir. Burada belirtilen sihrin, kötüye kullanıldığı zaman bazı olumsuzluklara yol açabilecek tarzda bir ilâhî öğreti olduğu husûsudur. Zaten, âyetin devamından hareketle bunun zamanla bir fitne ve fesâda neden olma ihtimâlinin yüksek olduğu çok açık olarak ifâde edilmektedir. Kaldı ki, İslâm itikâdına göre kutsal bir görevle görevlendirilmiş olan meleklerin, sonuçta insanlara hatta toplumlara menfî örnek teşkîl edebilecek "kötü" ve "çirkin" olan bir bilgiyi

---

69 Ebu'l-Kâsım Cârullâh Muhammed b. 'Ömer ez-Zamehşerî, *el-Keşşâf 'an Hakâ'iki Gavâmizi't-Tenzîl ve 'Uyûni'l-Ekâvil fî Vücûhi't-Te'vîl*, tah.: Mustafa Hüseyin 'Ahmed, Dâru'l-Edyân li't-Türâs, Kahire, 1407/1987, c. I, s. 172.

70 er-Râzî, *Mefâtîhu'l-Gayb (et-Tefsîru'l-Kebîr)*, c. I, s. 631.

71 et-Taberî, *Câmi'u'l-Beyân 'an Te'vîli'l-Kur'ân*, c. I, s. 635.

veya öğretiyi aktarmaları kesinlikle kabul edilemez. Bu itibarla, âyette bahse konu olan sihir kavramını, mutlak anlamda bir "büyü" veya "kehânet" işi olarak görmemek; hele hele, melekleri de bu işin bir nevi baş aktörleri olarak değerlendirmemek gerekmektedir. Çünkü Kur'ân'a göre melekler, Rablerini dâima hamd ile tesbîh ederler ve yeryüzünde yaşayanlar için de bağışlanma dilerler.[72] Melekler, Allah katında değerli olan kullardır. Allah'tan önce söz söylemezler ve onun emriyle hareket ederler.[73] Onlar için, Allah'a kulluk etmekte yüksünecek hiçbir durum söz konusu değildir.[74] Hepsi de, kibirlenmeden Allah'a secde eden[75]; Hz. Âdem ve eşinin gıpta ettiği ve tıpkı onlar gibi olmak istedikleri varlıklardır.[76] Onlar, kâfirleri değil mü'minleri desteklerler.[77] Allah'ın izin verdikleri dışında hiçbiri konuşamaz. İzin verilen de mutlaka doğruyu söyler.[78]

Bu bilgilerden hareketle, gaybî bilgiler söz konusu edildiğinde bu konuda öncelikle sihirbâz ile peygamberin konumlarının iyi belirlenmesi gerekmektedir. Zira, hem sihirbâz hem de peygamber, sonuçta gaybten bilgi aldığını iddia etmektedirler. Bu nedenle, bu alan insanlara kapalı bir bilgi alanı olduğu için, bunu doğrulayacak ya da sonuçta yanlışlayacak hiç bir delil elimizde mevcut değildir. Başka bir deyimle, gayb alanı bizim nesnel deneyim ve gözlemlerimizin ötesinde soyut ve esrârengiz bir dünyayı ifâde etmektedir. Ancak, gerek peygamber gerekse de sihirbâz, her ne kadar gaybî bilgilere dayalı olarak bir duruş sergilediklerini beyân etmiş olsalar bile, onları birbirinden farklı kılacak kimi özelliklerin bulunduğu bir gerçektir.

Her şeyden önce, sihirbâz ya da kâhinler bu işi belli bir menfaat, fayda, çıkar ve ücret karşılığında yapmaktadırlar. Öyle ki, sihirbâz, sihrinde başarılı olmak adına meşru ya da gayr-i meşru tüm unsurları devreye sokabilmektedir. Sihirde, mutlaka bir hakîkatin ve dinî hassâsiyetin takip edileceğine dair bir usûl asla söz konusu değildir. Amaç, bu işte başarılı olmak; karşıdakini bu yolla

---

72 Şûrâ Sûresi, 42/5.
73 Enbiyâ Sûresi, 21/26-27.
74 Nisâ Sûresi, 4/172.
75 Nahl Sûresi, 16/49.
76 A'râf Sûresi, 7/20.
77 Tahrîm Sûresi, 66/4.
78 Nebe' Sûresi, 38/78.

etki altına almak ve yönlendirmektir. Ancak dinî açıdan bakıldığında, peygamberlik kurumu bir "meslek" olarak değerlendirilmediği için, peygamberin davasında asla bir karşılık beklemek yoktur. Nitekim Kur'ân'da, "*Sizden herhangi bir ücret istemeyen (elçilere) uyun, onlar doğru yoldadırlar*"[79] denmektedir. Çünkü, peygamberlerin gaybten aldıkları bilgiler gerçek bilgilerdir; bu nedenle de, onların öğretisi gerçeği yansıttığından karşılığında hiçbir çıkar, menfaat ve beklenti olmamalıdır. Eğer aksi söz konusu olsaydı, hiçbir peygamber bu kadar eziyete ve hakarete maruz kalmazdı ve davaları da başarıya ulaşamazdı. Zaten, herhangi bir beklenti ve yarar amacı taşımayan işlerin uzun süreli ve kalıcı olduğundan bahsedilebilir. Bu yüzden de, ancak dava ve kimlik sahibi insanlar kitleleri peşinden sürükleyebilmiş ve başarıya ulaştırabilmiştir. Öte yandan, Kur'ân dilinde peygamberin en temel özelliği de, âlemlere bir rahmet[80], uyarıcı[81] ve müjdeleyici[82] olarak gönderilmiş olmasıdır.

Sihirbâz, kimi zaman yaptığı eylemlerle bir toplulukta önü alınamaz ya da telafisi zor bazı durumlara da neden olabilmektedir. Çünkü, sihirbâzı, yaptığı sihirde başarılı kılacak ya da onu onure edebilecek tek şey, başkalarının iltifatına mazhar olmak ve takdîrini kazanmaktır. Bu sebeple sihirbâz, bu amacı elde edebilmek için olumlu ve olumsuz bütün yolları deneyebilmektedir. Sihirbâzın yaptığı işin, mutlaka gerçeğe ve mâneviyâta uygun olması zorunluluğu da yoktur. Ancak, din ve daha özelde peygamber söz konusu olunca, tek ve yegâne amaç hakîkati elde etmek ve bu sayede de en yüksek ideal olan gerçek mutluluğa (cennet) erişmektir. Kişinin hayatı ve irâdesi söz konusu olunca, peygamber sadece bir telkîn, öğüt ve hatırlatma konumundadır. Sihirbâz ise, gerektiğinde bu irâdeye ipotek koyan, istediği gibi yönlendiren; hatta, elden tutmak yerine bir bakıma o eli kullanan, evirip-çeviren bir mevkiyi işgâl etmektedir.

Sihirbâz, dinde olduğu gibi kendisini destekleyecek ya da takviye edebilecek tüm araçlardan yoksundur. Öyle ki, bir sihir işlemi ya da gösterisi sırasında, sihirbâzın olumsuz bir tablo ile karşılaşması, başarısız olması, amacına ulaşamaması ve eleştirel bir duruma sürüklenmesi kuvvetle muhtemeldir. Her ne

---

79 Yâsîn Sûresi, 36/21.
80 Enbiyâ Sûresi, 21/107.
81 Fetih Sûresi, 48/8.
82 Ahzâb Sûresi, 33/45.

kadar, sihirbâzın da kendi sihri ile meydan okuduğu ileri sürülse bile, mu'cizede olduğu gibi kendisini destekleyecek hiçbir argüman bulunmamaktadır.[83] Çünkü, peygamber, ancak Allah adına bir meydan okumada ve tasarrufta bulunabilmektedir. Bu itibarla, İslâm kelâmcılarınca dile getirildiği gibi peygamberin mu'cizesi denmesi, aslında tamamen mecâzîdir. Yani, dinde bu tür müspet taraf ve korunmalardan bahsedilirken, sihirde bunlara rastlamak pek mümkün değildir. Bilindiği üzere peygamberler, kendi dönemlerinde geçerli olan ve revaçta bulunan olay ve hâdiselerle ilgili meydan okumada bulunmuşlardır. Sözgelimi, Hz. Mûsâ sihir olayı ile meydan okumada bulunurken; Hz. Muhammed (s.av.) ise, Kur'ân sayesinde şiir ve belâgat sanatıyla en üst seviyede meydan okumada bulunmuştur. Kısacası, sihir ve ona dayalı hâdiselerin, nesnel anlamda cismin ve cismî güçlerin hareketlerini aşan birer hâller olduklarını kabul etsek bile, yine de onlar mümkinât alanın dışına çıkamazlar; bu itibarla da, kesinlikle mû'cizelere benzetilemez ve kıyaslanamazlar.

V. Sonuç

Kabul etmek gerekir ki, sihir ile dinin bir çok benzer tarafları vardır. Ortaya çıkış gerekçelerinden tutun da işleyiş ve uygulama yönü hatta, bu süreçte rol alan aktörlerinin durumu ve konumları itibariyle de aralarında çok yönlü benzerlik ve ilişkilerin olduğu yadsınamaz bir gerçektir. Eskiden beri dinden önce hep sihrin olduğu; dinin olmadığı zamanlarda, sihrin bu boşluğu doldurmuş olduğu iddia edilmiştir. Bu iddia, bir dereceye kadar doğrudur; ancak, sihrin bu boşluğu ne kadar doldurduğu, insanları ne kadar tatmin ettiği ve güvencede sağladığı ise son tahlilde tartışmalıdır. Her şeyden önce başlı başına bir olgu olan sihrin birer kandırmaca ve hakîkat dışılık üzerine kurulu olduğu gerçeğini kabul etmek gerekmektedir. Şayet sihrin bir hakîkati olsaydı, insanların gözlerini değil kalplerini büyülemesi gerekirdi. Dolayısıyla, şeytânın yardımıyla yine şeytâna yaklaşma ve ona ilticâ etmek demek olan sihir, insanların aslında gördüğü gibi olmayan bir şeyi, gördüğü gibi zannetmelerine hatta ve-

---

[83] Sihir birçok yönüyle âdetin, normalin dışına çıkan bir hâdise olması sebebiyle aynı mahiyette olan mu'cize ve kerâmete benzer. Sihir, mu'cize ve kerâmet arasındaki farka gelince, sihir bir kısım sözler ve fiillerin yardımıyla meydana gelir ve sihirbâz arzusuna ulaşır. Kerâmet buna muhtaç değildir. Kendiliğinden tevâfuken hâsıl olmaktadır. Mu'cize ise, kerâmetten tahaddî (meydan okuma) ile ayrılmaktadır.

him etmelerine yol açan ve insanın gözünü doğrudan etkileyen bir mekanizmadır. Zira, sihir yapan veya yaptıran kimselerde bedenî, nefsî ve fikrî açıdan bir şartlanmışlık söz konusudur. Bu üç noktaya bağlı kalınarak gerçekleştirilen sihrin başarısından ya da güvenilirliğinden asla söz edilemez. Çünkü, dinde hakîkati elde etme konusunda hiçbir şartlanmışlıktan bahsedilemez.

Olaya hedef ve ortada duran aktörlerin konumları açısından bakıldığında da, dinin çok güçlü bir olgu olduğu görülmektedir. Kuşkusuz sihir de, kendi içinde bir gücü ve kuvveti barındırmaktadır. Din, kaynak açısından Allah'a dayanmaktadır. Bu ilâhî güç, her zaman din denilen kurumun ardında yer almış ve yer almaya da devam edecektir. Sihirde ise, her ne kadar insanlar bir gücün isteminde ve arayışında yer alarak böyle bir sürece girmiş olsalar bile, mutlak anlamda böyle bir kutsiyetten ve ilâhî boyuttan hiçbir biçimde bahsedilemez. Dolayısıyla, hedefler açısından değerlendirildiğinde de, sihrin insanları belli bir mecrâya kanalize ettiği, anlık duygu ve coşkunluğu tatmin ettiği hatta, arzulanan ve ideal olarak sunulan noktalara kişiyi ulaştırması bakımından da başarılı olduğu söylenebilir. Ancak, bu heyecan ve duygulanım, uzun vadede kişiyi istediği noktalara ulaştırması ya da kesin bir güven çizgisi sağlayıp sağlamaması açısından son derece sıkıntılıdır. Durum, olayın içinde olan ve baş aktörlüğünü gerçekleştiren sihirbâz ve kâhin açısından da aynı paraleldedir. Çünkü, sihirbâzın sergilemiş olduğu hâdise ancak bir "olay" olarak nitelendirilirken; bunun karşısında peygamberin ortaya koyduğu "mu'cize" olayı ise, başlı başına bir dinî olaydır. Kısacası, beslenilen ve takviye edilen kaynak açısından da, sihirbâzla ile peygamber arasında mukâyesesi mümkün olmayan farklılıkların olduğu gerçektir.

Bir önemli husûs da, sihirde elde edilen bilgi ile dinde elde edilen bilginin değerinin saptanmasıdır. Zira, sihir ile elde edilen veya ulaşılan bilgi ve malûmât, belli olay ve kişilere göre şekillenmiş olduğundan söz konusu bu bilgi ve tecrübenin hiç bir şekilde kesinliğinden ve evrenselliğinden bahsedilemez. Öbür tarafa bakıldığında ise, ortada duran ilâhi bir öğreti (vahiy) ve bunu tebliğ etme sorumluluğuyla görevlendirilmiş bir peygamber bulunmaktadır. Eğer, sihirdeki gibi bu dinî bilginin mutlak olmadığı ve kesinlik sağlamadığı tarzındaki bir savdan hareket edersek, o zaman bütün dinin bir tarafa itilmesi ve peygamberin kendi eylem ve söylemleriyle çelişmesi gerekirdi. Öyle ki, aynı

şey evrim teorileri için de söz konusudur. Zira, evrim ve animizm teorileri ispat edilemediği için, din karşısında bir "senaryo" olmaktan öteye geçememiş ve kendi sonunu yine kendisi hazırlamıştır. Hatta gelinen noktada, söz konusu senaryo veya duruş, dinlere karşı olan ilgi ve rağbeti artırmış; Kur'ân'ın kesinlik mesâbesinde savunmuş olduğu "*yaratılış ve ortaya çıkış inancını*"[84] daha fazla kuvvetlendirmiştir.

Bu itibarla, Kur'ân ve peygamber ilişkisi bağlamında dinî ve tarihî zemini canlı tutmaya hatta, kuvvetlendirmeye şiddetle ihtiyaç vardır. Bu yüzden, tarihî ve ilmî verileri de dikkate alarak gerek din gerekse de onun lideri konumundaki peygamber algısının yeniden gözden geçirilmesi ve buna bağlı inanç ve itikâd ilkelerinin çağın anlam dünyasına uygun ve muvâfık bir biçimde yeniden düzenlenmesi kaçınılmazdır. Çünkü, eski algı ve kurgulara yönelik taklid ve taassub, kimi zaman doğru anlaşılmayı engellemekte kimi zaman da telafisi zor karışıklıkların doğmasına neden olmaktadır. İşte bundan hareketle, dinin yeniden inşâsı ve îcâdı değil; yeni bir tasavvur ve bakış açısıyla gözden geçirilmesi ve bu istikâmette anlaşılmaya çalışılması gerektiği husûsu ortaya çıkmaktadır.

Sabırla dinlediğiniz için teşekkür ederim.

VI. Kaynakça

Aydın, Mehmet, *Dinler Tarihine Giriş*, Din Bilimleri Yay., Konya, 2000.

el-Bağdâdî, Ebû Mansûr 'Abdülkâhir, *Kitâbu Usûli'd-Dîn*, İstanbul, 1346/1928.

el-Buhârî, Ebû 'Abdillâh Muhammed b. İsmâ'îl, *el-Câmi'u's-Sahîh*, İstanbul, 1315.

el-Cevherî, Ebû Nasr İsmâ'îl Hammâd, *es-Sıhâh Tâcu'l-Luga ve Sıhahu'l-'Arabiyye*, nşr.: 'Ahmed 'Abdulgafûr el-'Attâr, Mısır, 1956.

el-Cürcânî, es-Seyyîd eş-Şerîf 'Ali b. Muhammed, *et-Ta'rifât*, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut, 1416/1995.

Çelebi, Kâtip *Keşfu'z-Zünûn*, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul, 1360/1941.

Doğan, Hüseyin, *İlk Dönem İslâm Kelâmcılarında Dinsel Metinleri Anlama ve Te'vîl Problemi*, Kardeşler Ofset, Samsun, 2011.

---

[84] Mülk Sûresi, 67/3.

Ebû Dâvud, Süleymân b. Eş'as es-Sicistânî, *es-Sünen*, İstanbul, 1992.

Efendi, Mütercim Âsım, *Kâmûs Tercemesi*, (Sihr Mad.), İstanbul, 1268.

Eliade, Mircea, *Dinin Anlamı ve Sosyal Fonksiyonu*, trc.: Mehmet Aydın, Din Bilimleri Yay., Ankara, 1990.

Eşkâr, 'Ömer Süleymân, *'Alemü's-Sihr ve'ş-Şa'veze*, Dâru'n-Nefâ'is, Amman, 1418/1997.

el-Ezherî, Ebû Mansûr Muhammed, *Tehzîbu'l-Luga*, nşr.: İbrahîm el-Ebyârî, Dâru'l-Kâtibi'l-'Arabî, Kahire, 1967.

el-Firûzâbâdî, Muhammed b. Ya'kûb, *el-Kâmûsu'l-Muhît*, Müessetü'r-Risâle, Beytut, 1995.

İbn Fâris, Ebu'l-Hüseyin 'Ahmed, *Mu'cemu Mekâyîsi'l-Luga*, nşr.: 'Abdüsselâm Muhammed Hârun, Beyrut, 1991.

İbn Manzûr, Ebu'l-Fazl Cemâlüddîn, *Lisânu'l-'Arab*, Dâru Lisâni'l-'Arab, Beyrut, trz.

İbnü'n-Nedîm, Ebu'l-Ferec Muhammed b Ya'kûb, *el-Fihrist*, Dâru'l-Ma'rife, Beyrut, 1398/1978.

Kadıyânî, 'Abbâs, *Târih-i Edyân ve Mezâhib der İrân*, Tahran, 1374.

Kadir, C. A., "*İslâm Öncesi Hint Düşüncesi*", (İslâm Düşüncesi Tarihi İçinde), çev.: Kürşat Demirci, ed.: M. M. Şerif, İnsan Yay., İstanbul, 1990.

Karadaş, Cağfer, "*Büyü ve Din -İslâmî Nokta-i Nazardan Bir Değerlendirme-*", Usûl İslâm Araştırmaları Dergisi, Yıl: I, Sayı: I, Sakarya, 2004.

King, Irving, *A Dictionary of Religion and Ethics*, (*Magic Mad.*), Unitied Studies, 1921.

el-Kurtubî, Ebû 'Abdillâh Muhammed b. 'Ahmed, *el-Câmi' Li- Ahkâmi'l-Kur'ân*, Mısır, 1372/1952.

Leyzûl, Reşîd, *el-Cîn ve's-Sihr fi'l-Manzûri'l-İslâmî*, Dâru'l-Kütübi'l-'İlmiyye, Beyrut, trz.

el-Munâvî, Muhammed 'Abdurraûf, et-Tevkîf 'alâ Mühimmâti't-Te'ârif**, Daru'l-Fikri'l-Mu'âsır, Beyrut, 1410.**

el-Müslim, Ebu'l-Hüseyin Müslim b. Haccâc, *el-Câmi'u's-Sahîh*, İstanbul, 1992.

en-Nesa'î, Ebû 'Abdirrahmân 'Ahmed b. Şu'ayb, *es-Sünen*, İstanbul, 1992.

en-Nesefî, Ebu'l-Mu'în, *Tabsıratü'l-Edille fî Usûli'd-Dîn*, nşr.: Hüseyin Atay, Diyânet İşleri Başkanlığı Yay., Ankara, 1993.

er-Râzî, Fahruddîn b. 'Ömer, *Mefâtîhu'l-Gayb (et-Tefsîru'l-Kebîr)*, Dâru'l-Kütübi'l- 'İlmiyye, Beyrut, 1990.

Sâmî, Şemseddîn, *Kâmûs-i Türkî*, (*Sihr Mad.*), İstanbul, 1317.

es-Sâbûnî, Nûreddîn, *Mâtürîdiyye Akâidi*, trc.: Bekir Topaloğlu, Diyânet İşleri Başkanlığı Yay., Ankara, 1998.

Tümer, Günay-Küçük, Abdurrahman, *Dinler Tarihi*, Ocak Yay., Ankara, 1997.

et-Tabatabâ'î, es-Seyyid Muhammed Hüseyin, el-Mîzân fî Tefsîri'l-**Kur'ân**, Dâru'l-Kütübi'l-İslâmiye, Tahran, trz.

et-Taberî, Ebû Ca'fer Muhammed b. Cerîr, *Câmi'u'l-Beyân 'an Te'vîli'l-Kur'ân*, nşr.: Dâru'l-Fikr, Beyrut, 1983.

Zühre, 'Ahmed 'Ali, *ez-Zâhir ve'l-Bâtın: Felsetü't-Te'vîl fi'd-Diyânâti's-Semâviyye*, Dâru Ninevâ, Dımaşk, 2005.

ez-Zamehşerî, Ebu'l-Kâsım Cârullâh Muhammed b. 'Ömer, *el-Keşşâf 'an Hakâ'iki Gavâmizi't-Tenzîl ve 'Uyûni'l-Ekâvil fî Vücûhi't-Te'vîl*, tah.: Mustafa Hüseyin 'Ahmed, Dâru'l-Edyân li't-Türâs, Kahire, 1407/1987.

Prof. Dr. Süleyman TOPRAK: Efendim bizde Hüseyin Doğan beye teşekkür ediyoruzhemen bana vakit ayırmadı ne yapayım. Hemen Prof. Dr. Hüseyin AYDIN beye sözü veriyorum. Bu tebliğin müzakeresiyle ilgili söyleyecekleri için. Hüseyin bey buyurun...